

[1364 Op it mêd 1-2] *Hindrik Sijens, 'Sa werkte dat froeger'. In ûndersyk nei bakkersfaktaal. Fryske Akademy, Ljouwert (2001) (Rige Stúdzje- en Boarnemateriaal nr. 20). 85 siden.*

De skriuwer hat troch stjoerde fraachpetearen ûnder fjouwer (âld-) bakkers ûndersyk dien nei har faktaal. Dat smyt 684 'wurden en betsjuttings' op. No nimt Sijens it begryp 'faktaal' wol hiel rom. Men kin wurden as 'auto', 'bakfyts', 'baskule', 'briket', 'bûter', 'eineaai', 'fiich', 'gember', 'help', 'jaske', 'klant' ensafuorthinne, ensafuorthinne, allegearre yn 'e gongbere betsjutting brûkt, min as faktaal beskôgje. As wy dat foar it gemak dochs eefkes dogge, dan binne fan dy 684 foarmen neffens de skriuwer 610 te fergelykjen mei de 855 [bakkers-]wurden en betsjuttingen yn it WFT. It belang fan Sijens syn ûndersyk is no foaral dat er yn fergelyking mei it WFT '272 nije wurden en betsjuttings' fûn hat. It giet dan bygelyks om faak hiel fertroude foarmen as 'jousterpof', 'kadetsje', 'knipbôle', 'kokosmakroan', 'oaljekant', 'taaipop', 'tarvo' en 'tarwebôle'. It is moai dat Sijens sokken no fêstlein hat. It is wol sa dat der oan Sijens syn 'nije' foarmen gauris in Hollânsk rookje sit, bygelyks 'soetelyf', 'Seeuws bloem', 'eierkoeke' en 'gefulde koek'. Hoewol't it in goed ding is dat ek dy ris op papier komme, wol dat noch net sizze dat se allegearre mar as fansels yn it WFT bedarje moatte. Ta beslút (en yn ferbân mei it lêste): al seinen alle fjouwer ynformanten withoefaak 'Sa werkte dat froeger', foar sokke streksme kost hie dochs wol in smaakliker titel west?

(pieter breuker)

Klaas F. van der Veen, Arjen Versloot en Wytske Rypma, Dialektgeografyske oantekens fan J.J. Hof. Fryske Akademy, Ljouwert (2001). (XXIII +) 240 siden.

De besoargers hawwe twa hânskriften út 'e jierren 1917-1932 fan Jan Jelles Hof - noch altiten dé kenner fan de (West-)Fryske dialekten - mei dialekt-geografyske oantekens bewurke en ta in mûnske publikaasje ferarbeide. Dy kin dêrmei sjoen wurde as in lette oanfolging op Hof syn ferneamde *Friesche Dialectgeographie* (1933). Krekt lykas dat boek bestiet de kearn fan dizze publikaasje út kaarten (lyts 200) mei dialekt-geografyske ynformaasje oer allinnich (West-)Fryske dialekten, fan 'appel' oant 'wurden'. De besoargers hawwe dêrom de yn 'e kaarten ferant-

US WURK LI (2002), p. 77

wurde Fryske foarmen oanfolle mei foarmen fan/út Hylpen, Skylge (Westersk en Aastersk), It Bilt, It Amelân, Skiermûntseach, Ljouwert, Grinslân, Drinte, de Stellingwerpen en it ABN.

Dizze sober útjûne publikaasje - hoe nuttich op himsels ek - ropt in pear fragen op. Om 'praktyske reden' (tiid (?), jild (?)), is noch net de helte fan de 430 mooglike taalkaarten publisearre. De kar is foaral fallen op it materiaal 'dêr't noch gjin kaartsje (fan Hof) fan bekend wie'. No't it lang om let ta in publikaasje kommen is, liket it my net ferstannich ta om it materiaal te selektearjen. Wannear wurdt Hof syn dialektmateriaal nei it wol hiel lange gat tusken 1933 en 2001 no wol (sa) folslein (mooglik) útjûn? Dy fraach hâldt jin nammerste mear dwaande omdat de wilens út 'e wurken rekke Van der Veen meldt dat er de basis fan dizze publikaasje om 1980 hinne al klear hie (yn 'e foarm fan in M.U-B-skripsje foar Frysk).

In oar grut beswier is dat de hûnderten, miskien wol tûzenen, foarmen hielendal net analysearre wurde. As ferklearring wurdt oanfierd dat der noch in protte ûndúdlik is, mar dat is fansels no krekt it wêzen fan 'e wittenskip. Wat bekend is oan dialekt-geografyske ynformaasje, hie yn alle gefal kreas op in rychje set wurde kinnen en it hie al hiel maklik west om besibbe fonologyske en morfologyske ferskynsels yn de lyts 200 kaartsjes mei-inoar yn ferbân te bringen.

Ut it foargeande folget fansels de fraach foar wa't dizze publikaasje eins ornearre is. Sjoen de taal (allinnich Frysk) en de presintaasje, liket it boek foar yntern-Frysk gebrûk bedoeld te wêzen. De likebroer sil der net folle mei kinne, de wittenskipper moat dus sels oan 'e slach. Dêrby moat er ek sels soargje foar de kreative ynterpretaasje fan it fonetyske skrift en yn guon gefallen ek foar de op 'e kaartsjes oanjûne foarmen: de dêrfoar brûkte symboalen rinne gauris yninoar oer, sels sa dat der nije, net ferantwurde symboalen ûntsteane (sjoch út de mannichte oan foarbylden bygelyks de siden 24, 52, 67 en 139). Gearfetsjend: mei dizze publikaasje is healdien wurk makke.

(pieter breuker)

Das große Nordfrieslandsbuch, hrsg. von Thomas Steensen. Ellert & Richter Verlag, Hamburg (2000). 560 siden.

Yn dit mûnske, prachtich yllustrearre populêr-wittenskiplike oersjuchwurk oer Noardfryslân steane ek in stikmannich haadstikken oer de Noardfryske taal en skriftekennisse. Thomas Steensen en Christina Tadsen jouwe in algemiene beskriuwing fan 'e taalsitewaasje yn Noardfryslân yn 'Nordfriesisch und die Mehrsprachigkeit im Sprachenland Nordfriesland'. Ommo Wilts hat twa haadstikken bydroegen, ien oer 'Die nordfriesische Literatur' en ien oer 'Nordfriesland im Spiegel seiner Sprichwörter'. Nils Århammar skriuwt oer 'Namen in Nordfriesland: Tade Momsen, Emmelsbüll, und Keike Arfsten, Alkersum'. Gundula Hu-

US WURK LI (2002), p. 78

brich-Messow behannelet de Noardfryske folksferhalen yn 'Von Ekke Nekkepenn bis Martje Floris - Märchen und Sagen Nordfrieslands'. Fierders fan belang foar frisisten binne de haadstikken oer de Noardfryske beweging fan Johannes Jessen ('Regionales Bewußtsein 1817 bis 1864: Ansatz zu einer friesischen Bewegung') en Thomas Steensen ('Die Friesen zwischen Deutsch und Dänisch - Nordfriesland nach 1864').

(jarich hoekstra)

Nordfriesisches Jahrbuch, hrsg. vom Nordfriisk Instituut, 2000 & 2001.

Yn it *Nordfriesisches Jahrbuch* foar it jier 2000 jout Reinhard Jannen in libbenbeskriuwing fan Broder Nahmen Bohn, in oersjuch fan Bohn syn leksikografyske oantekens fan syn memmetaal, it Amrumer Noardfrysk, en in foege karút út dat materiaal ("Einige wirkliche Perlen" aus den sprachlichen Arbeiten des Amrumers Broder Nahmen Bohn (geb. 1820)'). Yn itselde nûmer jout Hans Carstensen oan 'e hân fan fjouwer enkêten in oersjuch oer de delgong fan it Noardfrysk, it Sönderjysk en it Leechdútsk yn 'e Wiedingharde: 'Sprachenschwund in der Wiedingharde. Vier Sprachstatistiken (1900-1999)'. Yn syn eigen enkête út 1999 fynt er by de Wiedingharder skoalbern mar 13 memmetaalsprekkers fan it Frysk, 46 fan it Platdútsk en 4 fan it Jutsk mear; 91% fan 'e skoalbern hat Heechdútsk as memmetaal. Volkert Faltings draacht in stik by oer 'Friesisches im Nachlaß des Schriftstellers Heinrich Wilhelm von Gerstenberg (1737-1823). Ein Beitrag zur nordfriesischen Sprache und Literatur des 18. Jahrhunderts'. Faltings hat yn 'e neilittenskip fan von Gerstenberg in nije ferzje (ca. 1785) fan Christian Carl Quedens syn «Gesang» en Wykerfryske ferzjes (ca. 1785) fan 'e Strander 'Miren-Söng' en 'Een-Söng' fûn, ferliket de ûnderskate ferzjes en jout in beskriuwing fan 'e 18de iuske kulturele kontekst dêr't sokke Noardfryske teksten yn ûntstean koene.

Yn it *Nordfriesisches Jahrbuch* 2001 stiet in artikel fan Thomas Steensen 'Zur Quellenüberlieferung der Friesen, insbesondere der friesischen Volksgruppe in Schleswig-Holstein' en in oersjuch fan 'e archivaryske bestannen fan it Noardfrysk Ynstitút fan Astrid Karstensen en Fiete Pingel.

Yn beide jierboeken fynt men âlderwenst ek in oersjuch fan 'e yn it oanbelangjende jier ferskynde Noardfryske teksten.

(jarich hoekstra)

Oebele Vries, 'Een afwisselend taallandschap'. Yn: E. Knol, J.M.M. Hermans & M. Driebergen (útjs.), Hel en Hemel. De Middeleeuwen in het Noorden. (Katalogus by in útstalling ûnder deselde namme, Groninger Museum 13 april-2 septimber 2001). Groninger Museum, Groningen (2001), 196-205.

Yn dit stik giet Vries yn op 'e eksterne taalskiednis fan it gebiet tusken Fly en Wezer. It oersjoch dêrfan

US WURK LI (2002), p. 79

wurdt yndield yn trije tiidrekken: 1100-1400, de fyftjinde en de sechstjinde ieu. It is de tiid fan 'e opkomst fan it Frysk as skriuwtaal, ten koste fan it Latyn, mar ek fan syn ûndergong, troch it opkringen fan it Saksysk en it Nederlânsk, mei as gefolch fan feroarjende politike konstellaasjes. Yn dizze bydrage sil faaks net safolle nijs stean, mar wol is it in helder oersjoch, skreaun foar in breed publyk. De tekst kin dan ek skoan as in foech ynlieding op it Frysk fan 'e (lette) Midsieuwen tsjinje, sa't er nammers ek al fungearre hat. It is yn dat ljocht faaks wat spitich dat it boek al wer útferkocht is.

(siebren dyk)

Gerard van Thienen, 'A date for the Freeska Landriucht Press (1484-7) from paper evidence, with a note on the Codex Roorda'. Yn: Martin Davies (útj.), Incunabula. Studies in fifteenth-century printed books presented to Lotte Hellinga. British Library, London (1999), 141-167.

De iennichste Frysktalige ynkunabel, yn de frisistyk ornaris as Druk (of de âlde Druk fan it *Freeska Landriucht*) oantsjut, is ien fan de seis útjeften fan in ûnbekende printer, dy't de 'neednamme' *Freeska Landriucht*-drukkerij meikrige hat. Van Thienen, spesjalist op it mêd fan de ynkunabelkunde, komt op grûn fan in wiidweidich ferlykjend ûndersyk ta de konklúzje dat de wettermerken yn fiif fan dy seis wurken (dêrby ek Druk) datearje út it tiidrek 1484-1486 en yn ien út de jierren 1486-1487. Fan it plak fan de drukkerij doar de skriuwer net mear te sizzen as dat dat yn "the Low Countries" socht wurde moat. Van Thienen hat ek Codex Roorda, ien fan de sechstjin Aldfryske rjochtshânskriften, op wettermerken ûndersocht. De útkomst dêrfan is dat dat op likernôch 1504 datearre wurde moat.

(oebele vries)

Dennis Schouten, "Hypothese op hypothese stapelen". Theorieën over de Freeska Landriucht-drukkerij: een overzicht', De Boekwereld 17 (2000/ 2001), 166-194.

Yn dit rynsk yllustrearre artikel wurdt in oersjoch bean fan in foar de frisistyk wichtich stik ûndersyksskiednis. Wêr't it om giet, is de fraach wêr, wannear en troch wa syn tadwaan de âlde Druk fan it *Freeska Landriucht* printe is. Dêr is al ieuwenlang oer skreaun en wreaun, wat neffens Schouten mear as hûndert publikaasjes opsmitten hat, wêrfan't er lykwols mar trettjin foar weardefolle bydragen ta de diskusje oanmerkt. Mei't der gjin argivalyske boarnen oer de *Freeska Landriucht*-drukkerij fûn binne, ha de measte publikaasjes in heech spekulatyf gehalte (dêrfandinne ek de titel fan dit artikel). Eins hat it ûndersyk net mear opsmitten as wat yn Van Thienen syn bydrage út 1999 (sjoch hjirboppe) meidield wurdt. Schouten weaget him oan de ein fan syn stik ek sels oan inkelde spekulative suggestjes, dêr't er him by beheint ta de fraach fan de lokalisearring fan de *Freeska*

US WURK LI (2002), p. 80

Landriucht-drukkerij. Hy komt dêrby net folle fierder as de fêststelling dat Antwerpen better mar eliminearre wurde kin.

(oebele vries)

Germen J. de Haan, 'Why Old Frisian is really Middle Frisian', Folia Linguistica Historica 22 (2001), 179-206.

De Haan krijt hjir it al âlde probleem fan 'e periodisearring fan it Frysk fannijs op. It giet him benammen om de fraach oft it Aldfrysk yndied, sa't de term suggerearret, ta de Aldgermaanske talen heart. Mar hy giet ek koart yn op twa oare skiedsjierren. De earste is 1800, dat it Nijfrysk fan it Midfrysk skiede soe. De Haan sjocht gjin taalkundige oanwizings foar in brek op dat punt, en dêrmei soe it ûnderskied tusken Mid- en Nijfrysk gjin grûn ha. Sokssawat jildt winliken ek foar it jier 1400, de skied tusken it klassike en it post-klassike Aldfrysk, sa't dy propagearre is troch Sjölin. Neffens De Haan kin it ûnderskied tusken de taal fan de oanbelangjende hânskriften ek dialektgeografysk wêze, en dêrmei is it syn belang foar de perioadeyndieling kwyt.

In opfallend skaaimerke fan de term Aldfrysk is fuortdaliks al dat dat it etiket "Ald" opplakt krigen hat, wylst it út in tiid stamt dat de oanbuorjende talen fan "Middel-" hjitte. De Haan fynt boppedat de arguminten dy't oant no ta foar dat âlde bybrocht binne, net botte oertsjûgjend. Hy besiket om de taalkundige skaaimerken fan it Aldfrysk neier te besjen om dan sa ta in krekttere yndieling te kommen. Foar de fonology is dat û.o. de kwaliteit fan 'e net beklamme syllaben. Dy binne al op grutte skaal redusearre ta in Schwa of sels hielendal wei wurden. De grutte ûtsûndering is it Riustrings, mar omdat yn 'e modernere fuortsettings dêrfan noch oerbliuwsels fan dy folle fokalen te finen binne, is de útsûnderlike posyje fan dat dialekt ek oars te ferklearjen. It Aldfrysk lit boppedat al degeminaasje en rekking yn iepen syllabe sjen, en dat binne feroarings dy't karakteristyk binne foar de Middelwestgermaanske talen. Yn it bûgingssysteem kinne in grut tal ferienfâldigings obstrewearre wurde. Party ûnderskiedings wurde net langer troch ferskillende suffiksen, mar troch ferhâldings- wurden en in strangere wurdfolchoarder útdrukt. Ek it systeem fan 'e negaasje is net mear dat fan it Aldgermaansk. De Haan konkludearret dan ek dat foar it Frysk sa't ús dat oerlevere is, gjin Aldgermaansk stadium werom te kennen is. It âldste soe gewoan Middelfrysk hjitte moatte, en om 1550 hinne soe dan it moderne Frysk begjinne.

De fertsjinste fan dit artikel liket sûnder mis dat der foar in yndieling fan 'e stadia fan in taal nei taalkundige kritearia sjoen is, en dat op in wize dat de taalkundige skaaimerken ek alle romte krigen hawwe. Mar dêrby is it miskien wol in beswier dat der no wol wat bot út it negative wei redenearre is: it Aldfrysk is gjin klassyk Aldgermaansk. Foar in mear nuansearre byld is it no faaks it

US WURK LI (2002), p. 81

wachtsjen op in ûndersyk dat besjocht yn hoefer oft De Haan syn “Middelfrysk” yndied oerienkomt mei de skaaimerken fan it oare Mittelgermaansk. Is dat “Middelfrysk” like “middel” as bygelyks it Mittelheechdútsk, Mitteleechdútsk, Middelnederlânsk en Middelingelsk? En faaks soe der ek ris sjoen wurde kinne nei de âldere Noardgermaanske talen, dy’t ek wat in lettere oerlevering ha as de measte Westgermaanske. As lêste opmerking: it artikel wurdt spitigernôch hjir en dêr ûntsierd troch printflaters dy’t jo by sa’n renomearre tydskrift net ferwachtsje soene. Sa is Hermann Paul no bygelyks omneamd ta Paul Hermann.

(siebren dyk)

Helmut Birkhan, ‘Eine altfriesische Tradition zur Konstituierung von Recht und Freiheit’, Rostocker Beiträge zur Sprachwissenschaft 7 (1999), 63–85; P.N. Noomen, ‘Hachens en Wachens: feit en fiksje yn midsieusk Fryslân’. Yn: R.H. Bremmer, L.G. Jansma en P. Visser (red.), Speculum Frisicum. Stúdzjes oanbean oan Philippus H. Breuker. Fryske Akademy, Ljouwert/Leiden (2001), 3–22.

It ferhaal fan Karel de Grutte en Redbad en de Trettjin Asega’s hat al sûnt Jacob Grimm gauris it omtinken krige fan skriuwers oer Germaanske âldheden, yn ‘t bysûnder mei’t de fertelling eleminten liket te befetsjen dy’t tinken dogge oan de tiid fan foar de bekearing ta it Kristendom. De noggentjinde-ieuske Romantyske fassinaasje foar it ûntdekken fan ‘heidenske’ spoaren yn wat fierders Kristlike of op syn minst neutrale teksten binne, hat yn de tweintichste ieu noch lang trochwurke, mar is no wat op in sydspoar rekke, om’t soksoarte ynterpretaasjes it slachtoffer wurden binne fan de nei-oarlochske trend fan ûntmytologisearring (sjoch foar it Aldingelsk: Eric G. Stanley, *The Search for Anglo-Saxon Paganism*, Cambridge en Totowa, NJ, 1977). Trends lykas dizze dogge der sa’t it liket wat langer oer om ek it lytse úthoekje fan de Fryske stúdzjes te berikken. Noch net iens sa lang lyn hat Willy Krogmann syn ûnoertroffen spekulative ferbylding op ‘e boppeneamde fertelling loslitten (‘Die friesische Sage von der Findung des Rechts’, *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte GA* 84 (1967) 72–127), min ofte mear folge troch Stephen S. Schwarz, *Poetry and Law in Germanic Myth* (Berkeley 1973), 6–25, om de tradisjonele heidenske ynterpretaasje te befêstigjen. De Weenske germanist Helmut Birkhan hat no, sûnder fan Krogmann of Schwarz te witten, de fertelling op ‘en nij ûnder hannen nommen mei it doel om de wichtichste motiven en motyfkompleksen der út te heljen en te ynterpretearjen. Dêrta hat er de tekst, dy’t earst presintearre wurdt yn in Dútske oersetting en dêrnei yn de redaksje fan Codex Unia, yn trettjin fertelienheden ferdield. Foar elke ienheid jout Birkhan in handich oersjoch fan eardere ynterpretaasjes en bringt er altemets nije ynsichten of nijsgjirrige parallellen op it aljemint, bygelyks de

US WURK LI (2002), p. 82

symboalyske betsjutting fan de mof dy't Karel de Grutte falle lit. Lykwols wurdt gjin ien fan de alâlde problemen, lykas de identifikaasje fan de plaknammen *Hachense*, *Wachense* en *Deldamanes*, oplost. Boppedat nimt Birkhan, al foar't er mei syn analyse úteinset, oan dat de fertelling fan heidenske oarsprong is. Mar as dat no ris net sa is? As it no ris in ferhaal wêze soe dat lang nei de bekearing optocht is?

It is Noomen syn fertsjinste dat er it ferhaal alhiel op 'en nij oanpakt hat. Neffens him wie de funksje dêrfan yn it bysûnder om de fêststelling fan it *Skeltanariocht*, dat yn de lêste rigel fan de fertelling as it *Landriucht alra Fresena* oantsjut wurdt, út te lizzen. Troch eleminten as de gouden bile en it skip sûnder roer as gewoane folksferhaalmotiven en net as dúdlik heidenske oerbliuwsels út te lizzen makket Noomen it mooglik om de klam te lizzen op 'e rol fan Karel de Grutte (lês: de Frankyske kening) yn it Fryske rjocht en op 'e plaknammen yn it ferhaal. Hy identifisearret *Deldamanes* oan de hân fan de glosse yn de redaksje fan Jus (*id est Kalda del*) as in lokaasje yn Frjentsjer, dat sels ienris in wichtich keninklik domein wie. Dêrnei wurde de plakken *Wachense* en *Hachense* op hiel plausibele wize as Weakens (by Winsum) en it likernôch twa kilometer fierderop lizzende Hagens (by Spannum) identifisearre (it earste wie ûnder oaren troch Flippus Breuker ek al ris suggerearre). Om't Hagens eartiids oan it kleaster Lidlum tahearde, tinkt Noomen dat it ferhaal yn syn úteinlike foarm mei dizze etymologisearjende eleminten faaks stal krige hat yn dat kleaster en wol yn de fjirtjinde ieu. Spitigernôch is it ferklearjen fan de nammen *Eeswey* en *Axenthove* Noomen minder goed ôfgien. Dy plakken soene, sa jout er oan, wol ris yn it ferhaal opnommen wêze kinne om der in elemint fan mystearje yn te bringen. As der yn de takomst noch ris in wat plausibeler útlis fan lêstneamde nammen komme soe, soene wy lang om let in koherinte en oannimlike ynterpretaasje ha fan wat ien fan de attraktyfste fertellingen oangeande de 'legindaryske fertelstof fan Fryslân' neamd wurde mei.

(rolf h. bremmer jr)

Durk Gorter, 'De meartalige Fries'. Yn: Piet Hemminga (útj.), De aktuele steat fan Fryslân. Fryske Akademy, Ljouwert (2001), 78-107.

Ferline jier is in boek ferskynd dat in byld jaan wol hoe't it der op 't heden maatskiplik yn Fryslân hinne leit. De ûnderskate aspekten wurde hyld byljochte oan 'e hân fan in fiktive Fries, en sa skriuwt Durk Gorter ien fan 'e haadstikken oer *de meartalige Fries*. Foar immen dy't fluch in byld ha wol fan 'e taalsitewaasje yn Fryslân is dit in goed tagonklike publikaasje. De steatsjes mei de bekende farjabelen mei soarten fan taalbehearsking, taalgebrûkssitewaasjes, it ferrin dêrfan neffens de ûnderskate grutte ûndersiken, ensfh., komme allegearre wer foarby. Der wurdt ek omtinken jûn oan 'e streektalen, en oan bûtenlânske talen. It Frysk wurdt op dit stuit net akút bedrige, sa is de

US WURK LI (2002), p. 83

konklúzje, mar op ‘e langere termyn bliuwt it ôfwachtsjen.

(siebren dyk)

Jan Wirrer (útj.), Minderheiten- und Regionalsprachen in Europa. Westdeutscher Verlag, Wiesbaden (2000). 315 siden.

Yn dit boek wurde, neffens de yndieling yn haadstikken, 22 minderheidstalen behannele. It Frysk nimt dêrby navenant in wichtich plak yn, want dat is mar leafst ferparte oer trije haadstikken. Nils Århammar behannelet it Noardfrysk (s. 144-158), Marron Fort skriuwt oer it Sealtersk (s. 159-169) en Lammert Jansma nimt it Westerlauwerske Frysk foar syn rekken (s. 170-185). De auteurs hawwe grif allegearre deselde ynstruksjes meikrige, al falt wol op dat se dêrby wol harren eigen paragraafyndieling meitsje. Fort, en benammen Århammar, binne moai wiidweidich oer de taalkundige eigenskippen fan de beskreaune taal. Århammar wiist der ek op dat der yn it kontinintaal-westgermaanske dialektkontinuum mar ien dúdlike brek sit, en dat is op ‘e grins mei it Frysk. Suver taalkundich is it by Jansma wat meager, mar dy jout it sosjale aspekt wer mear omtinken. Sa’t besoarger Jan Wirrer yn syn ynlieding al skriuwt, binne ditsoarte fan boeken yn it foarste plak bedoeld foar bûtensteanders dy’t fluch ynformaasje fine wolle, en net fuortendaliks foar de spesjalisten fan ‘e oanbelangjende taal sels. Dochs kinne jo no by Århammar lêze dat dy it sprekertal foar it Noardfrysk noch mar op in 6000 rûst, en dus net dy 10.000, dy’t jo meastal fine. By Århammar falt oars ek de pessimistyske toan op oer it fuortbestean fan it Noardfrysk. Allinne foar westlik Föhr en wat minder de Bökingharde sjocht er der noch in gat yn.

(siebren dyk)

R. Peters, H.P. Pütz & U. Weber (útjs.), Vulpis Adolatio. Festschrift für Hubertus Menke zum 60. Geburtstag. Universitätsverlag C. Winter, Heidelberg (2001). 976 siden.

Fan ‘e 65 bydragen oan dizze tsjokke feestbondel foar de sechstichjierrige Kieler perfester yn ‘e Dútske, Nederdútske en Nederlânske filology komt yn trije it Frysk oan ‘e oarder.

Jarich Hoekstra behannelet yn “Zu einem Problem der Frisistik: der Übergang der Präs. Plur.-Endung *-ath* zu *-a*” (s. 341-356) in kwestje dy’t al ris troch Dietrich Hofmann op it aljemint brocht is, nammentlik hoe’t it kin dat de Aldfryske mear-talsútgong *-ath* (byg. *herath*) feroarje kin yn in *-a* (*hera*), letter ferswakke ta Schwa (*hearre*) of hielendal weifallen. Hofmann leaude net oan in fonologyske ûntjouwing, en socht in oplossing yn lienen út oare talen wei. Neffens Hoekstra spilet de fonology krekt wol in rol. Hy bringt arguminten by dat it ôfsliten begûn wêze moat by de earste en twadde persoan, en dan yn ynferzjekonteksten, dus at it pronominale ûnderwerp op it tiidwurd folget. Ut it Aldfrysk, mar ek út it Wanger-earchsk en Sudergoeshardersk, dy’t dy âlde útgong altyd be-

US WURK LI (2002), p. 84

warre hiene, bringt er dêrta bewizen oan. It ôfsliten krekt yn dizze spesjale kontekst bart mei oare útgongen oars likegoed yn oare Germaanske talen en dialekten.

Hermann Niebaum jout yn syn opstel “Zur Sprache der Schriften des friesischen Freiheitskämpfers Jancko Douwama” (s. 545-563) in pear ûnderstellings wêrom oft dy Boarnster net yn syn memmetaal skreaun hat. De taal fan syn skriften, sa hat Niebaum útfûn, is earder Nederdútsk, mei hjir en dêr wat westlike ynfloeden.

Bo Sjölin bringt yn “... die aus den friesischen handschriften hervortauchenden dialecte” (s. 801-808) noch wer ris in âlde kwestje op it aljemint, de “Gliederung” fan it Aldfrysk. Hy begjint mei te stellen dat dy diskusje him oant no ta yn frisis-tyske faktydskriften ôfspile hat, en dat dy dêrom de Germanistyske fakkollega's ûntkommen wêze kin. Dat moat yndied de wichtichste reden west ha om it ûnderwerp wer op te ikkerjen, want al te folle nijs liket it stik neffens eardere artikels út 1966 (UW) en 1984 (Miedema-bondel) net te bieden. Sjölin stelt dat it ûnderskied Aldeastfrysk-Aldwestfrysk yn it foarste plak in temporelen is, en net in dialektgeografysken, dat de âlde filology fakentiden net rjocht doel hie oer it ferskil tusken letter en lûd, dat de ferskillen yn rjochtsterminology net fuortendaliks op dialektferskillen hoege te wizen, en dat de hânskriften net samar oan in beskate krite tawiisd wurde kinne. Dat dat al bard is, kaam, omdat de measte Aldfrisisten net iepen stiene foar krytyk. Se foarmen neffens Sjölin in “Binnengruppe”, en ideologyske motiven spilen dêrby in wichtige rol. De “friesische Nationalromantiker” Buma moat it fan harren wol it bontste makke ha. It is oars spitich dat Sjölin sels yn dit stik net yngiet op lju dy't wer krytyk hân hawwe op syn ideeën. Sa wurdt Bremmer (Ârhammar-bondel) wol oanhelle, mar allinne sydlings, en Meijering syn bydrage oan ‘e bondel *Aspects of Old Frisian Philology* (1990) wurdt hielendal net neamd.

(siebren dyk)

Jan-Wouter Zwart, ‘Syntactic and phonological verb movement’, *Syntax* 4 (2001), 34-62.

Zwart stelt yn dit stik in beskate wurkferdieling út foar de oandriuw fan syntaktyske ferpleatsings, in oanskerping fan resinte ideeën fan Chomsky. Hy yllustrearret ien en oar oan ‘e hân fan it plak fan it tiidwurd yn ‘e Germaanske talen. It Frysk spilet yn ‘e bewiisfiering in swiere rol, krekt omdat dat in grut tal rillefante ferskynsels tagelyk sjen lit, dy't dan ek wer op in beskate wize op inoar ynspylje. It giet dêrby útsoarte om it feit dat it tiidwurd yn haadsinnen op it twadde plak yn ‘e sin komt, mar benammen ek om fenomenen as bynwurdbûging (... *datst moarn komt*), de en-plus-ymperatyf-konstruksje (*hy is net fan doel en kom moarn*) en haadsinfolchoarder yn bysinnen (... *dat do komt moarn*).

(siebren dyk)

US WURK LI (2002), p. 85

Marron C. Fort, 'Die Bedeutung des Friesischen als Sprache'. Yn: *Die Friesen - ein Volk für sich? Beiträge über Geschichte, Sprache und Gegenwart zum Friesenkongreß 2000 in Jever/Friesland. Herausgegeben vom Interfriesischen Rat e. V. Ostfriesische Landschaft, Aurich (2001), 21-26.*

Fort hat hjir, yn in referaat foar in grut publyk, besocht om wat karakteristike eigenskippen fan it Frysk te beljochtsjen. Hy docht dat oan 'e hân fan in lang sitaat fan Ubbo Emmius, wêrby't er op dingen komt as it grutte dialektferskaat, it rike lûdsysteem, de omstannichheid dat it Frysk (benammen yn Dútslân) mar kwealik skriftlik brûkt wurdt, de besibbens mei it Ingelsk, en de hâlding fan 'e Friezen foar harren eigen taal oer. Mar foar alles is dit ferhaal, oars de romantyske kant neist, ien grutte leafdesferklearring foar it Frysk. It is wol dúdlik dat Dieter Stellmacher dêr net folle mei kind hat. Yn syn "Korreferat" (s. 27-29) giet dy mar kwealik, of eins hielendal net, op Fort syn bydrage yn. Wat Stellmacher dan wol wol, is lykwols ek net botte helder. It measte dat men der faaks fan sizze kin, is, dat er him ôffreget oft it Frysk yn Sealterlân en Noard-Fryslân noch wol as memmetaal beskôge wurde kin.

(siebren dyk)

Hedzer Sake Oostra, "Jou my dyn leafde en freegje net nei mear" (Douwe Kalma). "Oars as Oars". *Freonen, fijannen & ferhâldingen yn de Jongfryske Mienskip* (tiidrek 1915–1933). *De Rosse Plomp, Purmerend (2001). 131 siden.*

Yn *Oars as Oars* docht Oostra ferslach fan syn syktocht nei de omgongsfoarmen tusken de Jongfryske Mienskipsleden yn de perioade dat dy beweging op har hichtepunt wie. Yn dy syktocht foarmet de earste lieder fan de JFM, Douwe Kalma, en dy syn bewearde homoseksualiteit, it brânpunt. De skiednis fan de JFM is, sa't Oostra sjen lit, apart Frysk, mar lykwols ek ferbûn mei in yn dy snuorje opkommend "jongereinbewustwêzen". Oostra lûkt in line tusken de sosjalistyske jongereinbewegingen, lykas de AJC, en de JFM, dy't, sa't er suggerearret, wer parallellen hawwe mei de Dútske Wandervögelbewegung. Ut stúdzjes fan dy bewegingen hellet Oostra syn typearring fan wat yn en krekt nei de earste wrâld-oarloch mei de jongerein yn Europa bart; dy set him ôf tsjin 'e âlderein en besiket te ûntkommen oan it strakke stokramt fan de heteroseksualiteit en de seksuele identiteit. Yn de ferskillende jongereinbewegingen wurdt socht nei nije manieren fan meiinoar omgean en der wurdt sterk de klam lein op mienskiplike aktiviteiten. It literêre krewearjen fan Kalma wurdt tsjin dy eftergrûn besjoen: foar syn dramastikken foarmen de simmerkampen in poadium en yn syn fersen wjerspegelje de ûnderfiningen dy't er opdie yn de Jongfryske Mienskip. Oostra lit sjen hoe goed organisearre de simmerkampen fan de JFM yn it earstoan wiene: der wie tiid foar lichemsbeweging, der waard war dien om de literêre en keunst-

US WURK LI (2002), p. 86

sinnige smaak op te skerpjen en te ûntwikkeljen, en hiel belangryk wie it mienskiplik realisearjen fan grutte projekten lykas it útfieren fan toanielstikken, mei kostúms en rekvisiten en alles wat der mei anneks is. It riedsel fan it op 'e non rinnen fan de JFM wurdt troch Oostra syn stúdzje in stik hinne oplost: it homoseksuele aard fan Douwe Kalma, dy't dochs wol as de grutte ynspirator fan de iere JFM sjoen wurde moat, wie der ferantwurdlik foar dat der skelen ûntstienen en de kampen geandewei net mear oantreklik wiene foar de hiele jongerein, mar foaral foar dyjingen dy't op it seksuele mêd der wat útrûnen. Oostra leit der de klam op dat syn stúdzje gjin wittenskiplike pretinsjes hat en, yndied, foar dat sjenre is syn boek wat al te persoanlik. Hij docht der in protte oan om de lêzers op 'e hichte te bringen fan syn motiven: omdat er sels ek tahâlden hat yn rûnten fan homoseksuelen, wie er benammen nijsgjirrich hoe't dat fermidden der yn de iere 20ste ieu útseach. Syn uteringen wat dat oangiet bliuwe de oerflakkige kant it neist; hy wurket de parallellen en ferskillen tusken homogroepen yn de 1920-er en 1960/70-er jierren net út. Lykwols smyt it besjen fan de foar de Fryske literatuerskiednis nijsgjirrige JFM fanút de kant fan it sykjen nei seksuele identiteit seker wat op: we begripe nei it lêzen fan Oostra syn stúdzje better dat der mear bedrigingen wiene foar de JFM as allinne ideologyske ferskillen oer wêr't it mei Fryslân hinne moast, of de machtsstriid tusken Kalma en Folkertsma.

(liesbeth brouwer)